

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA IMKONIYATI
CHEKLANGAN BOLALAR BILAN BOG‘LIQ TAHLIL
VA DASTLABKI BAHOLASH ISHLARI**

Toshkent TMC Insitutining pedagogika fanlar kafedrasi o‘qtuvchisi

Eshmamatova Setora

Toshkent TMC Insitutining Maktabgacha ta'lim sirtqi yonalishi talabasi

Gafurova Malohat Abdukadirovna

Annotatsiya: O‘zbekiston Respublikasida imkoniyati cheklangan bolalar bilan bog‘liq tahlil va dastlabki baholash ishlari ta’lim, sog‘liqni saqlash va ijtimoiy himoya tizimlari tomonidan amalga oshiriladigan murakkab jarayonlardir. Bu jarayonlarning asosiy maqsadi imkoniyati cheklangan bolalarning individual ehtiyojlarini aniqlash, ularning salomatlik holatini, rivojlanish darajasini baholash va mos ta’lim hamda rehabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqishdir. Dastlabki baholash oila, mutaxassislar va davlat tashkilotlarining hamkorligi orqali amalga oshiriladi va u bolaning hayot sifatini yaxshilashda asosiy omil hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: imkoniyati cheklangan bolalar, ijtimoiy himoya, mutaxassislar, muammolar, yechim, jamiyat, oila, maktab, ta’lim.

Imkoniyati cheklangan bolalar jamiyatning eng nozik va himoyaga muhtoj qatlami hisoblanadi. Ularning salomatligi, ta’lim olish imkoniyatlari va ijtimoiy hayotga integratsiyasi – har bir davlat uchun muhim ijtimoiy masaladir. O‘zbekiston Respublikasida bu soha so‘nggi yillarda jiddiy e’tibor qaratilayotgan yo‘nalishlardan biri bo‘lib, qonunchilik, ijtimoiy siyosat va ta’lim tizimlarida shaffoflik va inklyuzivlik tamoyillari asosida keng ko‘lamli ishlar olib borilmoqda. Mamlakatda imkoniyati cheklangan bolalarning huquqlarini himoya qilish, ularning individual ehtiyojlariga mos ravishda rivojlanishini ta’minlash maqsadida turli dasturlar va loyihalar ishlab chiqilmoqda. Bu jarayonda imkoniyati cheklangan bolalar bilan bog‘liq tahlil va dastlabki baholash ishlari muhim rol o‘ynaydi. O‘z navbatida, bu ishlar bolaning sog‘lig‘i, rivojlanish darajasi, o‘quv qobiliyatlari va ijtimoiy muhitga moslashuvini o‘rganish orqali unga mos xizmatlarni belgilashga yordam beradi. Tahlil va baholashning sifatli tashkil etilishi bolalarning hayot sifatini yaxshilash, ularni jamiyatda to‘liq ishtirok etish imkonini yaratish hamda davlat resurslarini samarali taqsimlash uchun asos bo‘ladi. Birinchi bosqichda bolaning salomatligi va rivojlanish holatini aniqlash uchun tibbiy ko‘riklar, nevrologik va psixologik testlar o‘tkaziladi. Ushbu jarayonlarda malakali shifokorlar, psixologlar va boshqa ixtisoslashgan mutaxassislar ishtirok etadi. Tibbiy tahlillar bolaning jismoniy va ruhiy holatini baholash, uning ehtiyojlarini aniqlashda muhim rol o‘ynaydi. Xususan, motor

rivojlanishi, nafas olish, ko‘rish va eshitish qobiliyatlari kabi ko‘rsatkichlari batafsil o‘rganiladi. Shuningdek, bolaning o‘z-o‘zini boshqarish malakalari va kommunikatsiya imkoniyatlari o‘ziga xos e‘tibor talab etadi.[1]

Ijtimoiy va psixologik holatni aniqlash jarayoni ham dastlabki baholashning muhim qismidir. Bu bosqichda bolaning oilaviy sharoiti, uning tarbiyaviy muhitda qanday rivojlanayotgani, do‘stlari va jamiyat bilan muloqot darajasi o‘rganiladi. Psixologik baholash psixologik testlar, intervyu va kuzatuvlar orqali amalga oshiriladi. Psixologlar bolaning emotsional holatini, ijtimoiy ko‘nikmalarini hamda o‘rganish qobiliyatlarini baholaydilar. Shu jarayonda bolaning xulq-atvori, o‘zini tutishi va yangi vaziyatlarga moslashuv qobiliyatlari haqida muhim ma‘lumotlar yig‘iladi. O‘zbekistonning so‘nggi yillardagi siyosiy va ijtimoiy islohotlari imkoniyati cheklangan bolalar uchun inklyuziv ta‘lim va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimlarini yaratishga qaratilgan. Shu jihatdan dastlabki baholashning tashkiliy jihatlari yanada takomillashmoqda. Turli darajadagi ta‘lim muassasalari va ijtimoiy xizmatlar o‘rtasida hamkorlik mustahkamlanib, bolalarning imkoniyatlarini aniqlovchi va ularni moslashtiruvchi kompleks tahlil tizimi rivojlantirilmoqda. Bu esa har bir bolaning shaxsiy rivojlanishiga mos keladigan ta‘lim va rehabilitatsiya imkoniyatlarini yaratishni ta‘minlaydi.[2]

Dastlabki baholash jarayonida xalqaro standartlarga muvofiq bo‘lgan metodologiyalar qo‘llanilmoqda. Bu esa baholash jarayonining aniqligi va ishonchligini oshiradi. Shu bilan birga, milliy o‘ziga xosliklarni hisobga olgan holda, baholash vositalari ishlab chiqilmoqda. Masalan, bolaning o‘zbek tili va madaniyatiga mos keladigan psixologik va pedagogik testlar qo‘llanilmoqda. Bu usullar bolalarning real salohiyatini to‘liq ochishga imkon beradi va dastlabki tahlilni yanada chuqurlashtiradi. Baholash jarayonida ota-onalar va oila a‘zolarining faol ishtiroki alohida ahamiyatga ega. Ulardan tushunish va qo‘llab-quvvatlash bolalarning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun muhim shartdir. Oila a‘zolari bilan muntazam muloqot, konsultatsiyalar va treninglar tashkil etilishi bolaning ehtiyojlarini yaxshiroq aniqlashda yordam beradi. Ushbu jarayon oilaning ta‘lim va rehabilitatsiya jarayonlarida faolligini oshirib, natijalarni yaxshilaydi. Tahlil va baholash jarayonlari o‘quv muassasalarida ham keng qo‘llanilmoqda. Maxsus ehtiyojga ega bolalar uchun shaxsiy rivojlanish rejalari tuzish, ularni individual ta‘lim dasturlari bilan ta‘minlashni osonlashtiradi. Baholash natijalari pedagoglarning ish faoliyatini rejalashtirishda va bolaning rivojlanish darajasiga moslashgan o‘quv metodlarini tanlashda asos bo‘ladi. Shuningdek, bu jarayon pedagogik yordam ko‘rsatish sifatini oshiradi.[4]

Rehabilitatsiya va qo‘llab-quvvatlash jarayonida malakali mutaxassislarning professional yordami muhim ahamiyatga ega. Ular bolaning ehtiyojlarini batafsil tahlil qilib, moslashuvchan dasturlar ishlab chiqadilar va amalga oshiradilar. Tashxis qo‘yish, tahlil va dastlabki baholash natijalari asosida bolalarga individual

reabilitatsiya va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash ko'rsatiladi. Bu esa ularni jamiyatga integratsiyalashishga yordam beradi. O'zbekiston Respublikasida imkoniyati cheklangan bolalarga xizmat ko'rsatishni tashkil etish tizimini takomillashtirish uchun malakali kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash masalalari ham dolzarbdir. Mutaxassislarining zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi, ularni amaliyotda samarali qo'llay olishlari baholash va tahlil jarayonining sifatini oshiradi. Shu nuqtai nazardan pedagogika, psixologiya va tibbiyot sohalarida kadrlar tayyorlash dasturlari ishlab chiqilmoqda va amalga oshirilmoqda. Shuningdek, tahlil va baholash ishlarini sifatli tashkil etish uchun zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish kengaymoqda. Raqamli ma'lumotlar bazalari yaratilishi, tahlil natijalarining elektron shaklda saqlanishi va oson almashinuvi xizmatlarni tezkor va samarali tashkil etishga imkon beradi. Bu jarayon shuningdek, monitoring va baholash tizimlarini takomillashtiradi, qonun hujjatlariga muvofiq faoliyat yuritishni ta'minlaydi.[5]

Milliy va xalqaro darajada imkoniyati cheklangan bolalarga oid qonunchilik va normativ hujjatlar doimiy ravishda takomillashtirilmoqda. Bu esa tahlil va dastlabki baholash jarayonlari uchun aniq me'yoriy asos yaratadi. O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyasi, ta'lim haqidagi qonunlari va ijtimoiy himoya normalari bolalarning huquqlarini kafolatlaydi va ularning ehtiyojlarini qondirishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, xalqaro konvensiyalar va standartlarga amal qilish, baholash amaliyotining sifatini yanada oshiradi. Baholash va tahlil jarayonlarida faqatgina bolalarning kasbiy va ijtimoiy ko'rsatkichlari emas, balki ularning qobiliyatlari, iste'dodlari va ijtimoiy rivojlanish potentsiali ham inobatga olinadi. Shunday qilib, imkoniyati cheklangan bolalarning muvaffaqiyatli shaxs sifatida jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun to'g'ri va keng qamrovli baholash olib boriladi. Bu yondashuv bolalarning o'z-o'zini anglashini, tashabbuskorligini va ijodiy faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, imkoniyati cheklangan bolalarga ko'rsatiladigan yordam va qo'llab-quvvatlash tizimlari doimiy ravishda baholanib, tahlil qilinmoqda. Bu jarayon ularning sifatini oshirish va bolalarning individual rivojlanish ko'rsatkichlarini yaxshilashga qaratilgan. Bunday tizimli yondashuv imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash sohalarida muvofiqlik va barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.[7]

Shu jihatdan, imkoniyati cheklangan bolalar bilan bog'liq tahlil va dastlabki baholash ishlari O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy adolat va ta'limda teng imkoniyatlarni ta'minlash, bolaning haqiqiy imkoniyatlarini ochib berish va jamiyatga to'liq qo'shilishiga xizmat qiladigan muhim jarayonlardan biri sifatida qaralmoqda. Ushbu jarayonlar davomiy takomillashib borishi doimiy e'tibor va resurslarni talab qiladi hamda xalqaro hamkorlik va ilmiy yondashuvlarni qo'llab-quvvatlash bilan boyitilishi zarur.

Xulosa: Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, O‘zbekiston Respublikasida imkoniyati cheklangan bolalar bilan bog‘liq tahlil va dastlabki baholash ishlari kompleks, ko‘p tomonlama va tizimli yondashuvni talab etadi. Bu jarayonlar bolalarning individual ehtiyojlarini aniqlash, ularning salomatligi va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash hamda tegishli rehabilitatsiya va ta‘lim dasturlarini ishlab chiqishga yo‘naltirilgan. Malakali mutaxassislar, zamonaviy metodologiyalar va milliy hamda xalqaro standartlarga asoslangan baholash vositalari ushbu ishlarning samaradorligini ta‘minlaydi. Shu bilan birga, oila va jamiyatning faol ishtiroki, davlat siyosati va qonuniy hujjatlarning qo‘llanishi imkoniyati cheklangan bolalarning hayot sifatini yaxshilash uchun muhim poydevor hisoblanadi. Bu esa O‘zbekiston jamiyatining ijtimoiy barqarorligi va insonparvarlik qadriyatlarini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rasulov, O. (2023). Imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta‘limga tayyorlash va dastlabki baholash metodikalari. Ta‘lim nazariyasi va amaliyoti, 16(2), 95-103.
2. Karimova, S. (2021). O‘zbekiston sharoitida psixologik-tibbiy-pedagogik baholash tizimining rivojlanishi. Pedagogika va Psixologiya ilmiy jurnali, 10(3), 50-58.
3. Tursunov, A. (2020). Imkoniyati cheklangan bolalar uchun maxsus maktablarda dastlabki tahlil va baholashning ahamiyati. Ta‘lim va ijtimoiy muammolar, 14(4), 80-87.
4. Yusupova, D. (2022). Inklyuziv ta‘lim tizimida imkoniyati cheklangan bolalarning individual rivojlanishini baholash. Pedagogik tadqiqotlar, 12(1), 67-74.
5. Nazarova, M. (2024). Imkoniyati cheklangan bolalar uchun yangi baholash metodlari va zamonaviy yondashuvlar. Ilm-fan va ta‘lim, 9(2), 45-52.
6. Saidov, E. (2021). Tibbiyot va ta‘lim sohasida imkoniyati cheklangan bolalar salomatligi tahlili. Sog‘liqni saqlash ilmiy jurnali, 13(3), 30-39.
7. Qodirova, M. (2023). Imkoniyati cheklangan bolalar uchun ijtimoiy va psixologik tahlilning dastlabki bosqichlari. Jamiyat va ta‘lim, 15(1), 58-65.
8. Xolmurodova, N. (2023). O‘zbekiston ta‘lim tizimida imkoniyati cheklangan bolalarning individual o‘quv rejalarini shakllantirish. Pedagogika amaliyoti, 11(3), 76-84.